

ישראל, ארצות הברית והדיאלוג עם איראן

written by פרופ' זכי שלום | 11.04.2025

במהלך ביקורו של ראש הממשלה, נתניהו, בהונגריה התקיימה שיחה משולשת בין ראש הממשלה, מנהיג הונגריה, אורבן ונשיא ארצות הברית, טראמפ. במהלך השיחה שוחח ראש הממשלה עם הנשיא טראמפ, בין השאר, על העלאת המכסים על תוצרת ישראלית שתיוצא לארצות הברית לגובה של 17 אחוז. כל זאת, במסגרת המהלך הכלל-עולמי שיזם הנשיא טראמפ לשינוי ביחסי הסחר בין ארצות הברית ושאר מדינות העולם.

הנשיא הציע לראש הממשלה לבוא לארצות הברית ולדון עימו בסוגיה זו ובסוגיות אחרות העומדות על הפרק, ובראשן הסוגיה האיראנית, המלחמה בעזה וגורל החטופים. עד מהרה הסתבר שהנשיא אינו מתכוון לביקור שיתקיים במהלך השבועות או החודשים הקרובים, אלא בביקור שייערך "מהיום למחר". ואכן מייד עם סיום ביקורו בהונגריה יצא נתניהו לפגישה עם הנשיא טראמפ בבית הלבן.

בקרוב פרשנים ואנשי תקשורת הועלו תהיות לגבי הזמנת הנשיא, ובעיקר לגבי האופי החפוז של הזמנת ראש הממשלה. מעטים בלבד האמינו לטיעון הפורמלי שההזמנה לארצות הברית נועדה לדון בסוגיית המכסים. מרבית הפרשנים ייחסו את הבהילות למהלכים צבאיים מתוכננים של ארצות הברית מול איראן בטווח הזמן המידי.

ההעצמה האדירה של הכוחות האמריקנים באזור, בעיקר בתחום האווירי, חיזקה את ההערכה שהפגישה נועדה, בעיקרו של דבר, לתאם מהלכים הנוגעים למתקפה ישראלית-אמריקנית על איראן בטווח הזמן המידי [1] מעין חזרה על ועידת סוור (רובע בעיר פריס) שבה סיכמו ההנהגות של ישראל, בריטניה וצרפת את מהלכי המתקפה המשותפת שלהן נגד מצרים (אוקטובר 1956).

עם הגעתו של ראש הממשלה לארצות הברית הסתבר כי אכן הסוגיה האיראנית היא זו שתעמוד במרכז הביקור. ואולם, על הפרק לא עמדה מתקפה נגד איראן אלא דיאלוג אמריקני-איראני לקראת הסדר אפשרי של הסוגיה הגרעינית. הסתבר כי ארצות הברית ואיראן הגיעו להסכמה על ניהול משא ומתן ישיר ביניהן ב"דרג גבוה ביותר" (very high level). הדיאלוג בין שתי המדינות, כך דיווח הנשיא טראמפ, יפתח ביום שבת הקרוב.

עד כה סירבה איראן לנהל משא ומתן ישיר עם ארצות הברית. שר החוץ האיראני עבאס אראג'צ'י (Abbas Araghchi) טען ששיחות כאלה תהיינה "חסרות טעם" (meaningless).

דבריו של שר החוץ האיראני באו לאחר שנודע על מכתב ששיגר הנשיא טראמפ אל נשיא איראן עלי חמנאי (Ayatollah Ali Khamenei) ובו הביע תקווה שייפתח דיאלוג בין ארצות הברית ואיראן על פעילותה הגרעינית של איראן.

בתחילה הכחישה איראן את עצם קבלת המכתב. ואולם, לאחר מכן טען מנהיג איראן חמנאי כי אין טעם לשיחות כאלה, שכן ארצות הברית אינה מעוניינת בדיאלוג אלא בכפיית עמדותיה על איראן. אין ספק שעיבוי הכוחות האמריקנים באזור תרם תרומה ניכרת ל"שכנועה" של ההנהגה האיראנית שמוטב לה להיכנס לדיאלוג עם הממשל בטרם תבוא עליה פורענות חסרת תקדים באופייה.

תובנות עיקריות בדברי הנשיא

בעקבות המפגש של נתניהו עם טראמפ התקיימה מסיבת עיתונאים. כבר בראשית דבריו, בנוכחותו של נתניהו לידו, דיווח הנשיא טראמפ על המפגש (major meeting) עם האיראנים ביום שבת הקרוב בדרג בכיר ביותר.

פרשנים רבים ניסו לבחון את תגובות פניו של נתניהו בשעה שהנשיא דיווח על המפגש, ולנסות ולהעריך האם נתניהו היה בסוד העניינים או שמא הנשיא "טמן לו מלכודת" והעמיד אותו בפני עובדה מוגמרת. עם חזרתו ארצה הבהיר ראש הממשלה כי ישראל ידעה מראש על השיחות של ארצות הברית עם איראן. ואולם, ראש הממשלה לא הבהיר ממתי בדיוק הובא דבר המפגש לידיעתה של ישראל. כמו כן ראש הממשלה לא קבע שישראל מקבלת פרוט מלא על תוכן השיחות.

על פי רוב הדיווחים דבר המפגש עם האיראנים הובא לידיעתו של נתניהו רק עם הגעתו של נתניהו לווינגטון. כמו כן נמסר בדיווחים כי הנשיא טראמפ לא הבטיח לראש הממשלה שיעמוד על קבלת כל תביעותיה של ישראל בנוגע לפעילותה הגרעינית של איראן.

אם אכן דיווחים אלה נכונים, ייתכן מאוד שהם מבטאים שֶׁבֶר, ככל הנראה קל וזמני, ביחסי האמון בין הנשיא טראמפ וראש הממשלה נתניהו. עד כה, כך ניתן להתרשם, פעל נתניהו על בסיס ההערכה שיחסיו הקרובים עם הנשיא והאמון הרב שנוצר ביניהם יובילו לכך שהממשל הנוכחי לא ינקוט צעדים כל כך מרחיקי לכת בהקשר הישראלי מבלי שיוועץ על כך עם ראש הממשלה. הממשל יודע היטב עד כמה סוגיית איראן הינה קריטית לעצם קיומה של מדינת ישראל, וכי היא מהווה את "ספינת הדגל" בקריירה הפוליטית של נתניהו.

בעבר, בתקופת ממשל אובמה, פעלה ארצות הברית מאחורי גבה של מדינת ישראל וניהלה דיאלוג עם איראן בחסות עומאן. בראש המשלחת האמריקנית לשיחות עמדו סגן מזכיר המדינה, וויליאם בארנס (William Burns), ויועצו המדיני הבכיר של סגן הנשיא, ג'ו ביידן, ג'ק סאליבאן (Jake Sullivan). לנתניהו היו סיבות טובות להעריך שממשל טראמפ לא יחזור על "תרגיל" כזה. והינה, בכל זאת, זה קרה לו.

ככל שניתן להתרשם, תחושת האכזבה ניכרה על פניו של נתניהו. ככל הנראה היא זו שמסבירה את אווירת "החמיצות" ששררה, כך ניתן היה להתרשם, לפחות בחלק ממסיבת העיתונאים. התבטאויות שונות של הנשיא הוסיפו גם הן לתהיות האם יחסי נתניהו עם טראמפ הם "כמימים

ימימה".

בדברי הנשיא ניכר מאמץ, חריג במקצת, ומאולץ מאוד, לשכנע את דעת הקהל בישראל כי מחויבותו של הנשיא כלפי ישראל איתנה כתמיד. במפגש טרח הנשיא להגדיר את ידידותו כלפי ישראל בניסוח מעט חריג ויומרני מדי, ואפילו שחצני: "אני", אמר הנשיא, "הנשיא הטוב ביותר שהיה לישראל, הרבה מעבר לנשיאים אחרים, והרבה מעבר לציפיות שלכם: "I'm by far the best President that Israel has ever even thought of seeing".

הוא לא הסתפק בכך, וקבע באורח נחרץ שהוא גאה להיות הנשיא הטוב ביותר עבור מדינת ישראל, ולהיחשב ככזה בעיני הישראלים: "It's an honor to be so, and to be so thought of".

מעניין לציין שנתניהו סירב להיסחף, במסגרת מפגש זה, לניסוחים כה מרחיקי לכת בדבר יחסו של הנשיא כלפי ישראל. הוא הסתפק בקביעה "יבשושית" משהו שהנשיא טראמפ הינו "חבר מרשים" (remarkable friend) של מדינת ישראל. בהמשך טרח ראש הממשלה להדגיש את העזרה הרבה של הנשיא למדינת ישראל: "אתה עומד לצידנו", אמר נתניהו לנשיא; "אתה החלוץ בקידום הברית בין מדינותינו (champion of our alliance)".

העם בישראל והעם היהודי כולו, המשיך נתניהו, מעריך זאת מאוד. עם זאת, הדוגמאות לעמידה של הנשיא לצד ישראל שנתניהו בחר לציין הן בעלות אופי זניח יחסית בהקשר של הבטחת ביטחונה של מדינת ישראל: המאבק של משרד המשפטים של ארצות הברית בתופעת האנטישמיות ובמעמדה של ישראל בפורומים בינלאומיים.

בהמשך טרח הנשיא להבליט את מחויבותה של ארצות הברית לישראל בעובדה שהממשל בראשותו מעניק לה סך 4 מיליארד דולר לשנה כסיוע: "אל תשכחו", אמר לנתניהו ולאנשי הצוות שאיתו, וגם לעיתונאים הרבים העומדים מסביבו, "אנחנו עוזרים הרבה (a lot) לישראל. אנחנו מעניקים לישראל ארבעה מיליארד דולר לשנה. זהו סכום גדול (That's a lot). אני, דרך אגב", אמר הנשיא, "מברך על כך. אבל", הדגיש הנשיא, "אנחנו נותנים לישראל מיליארדים של דולרים, מיליארדים. זהו אחד הסכומים הגבוהים ביותר שניתן למדינה".

ההתנסחות הזאת של הנשיא, בפורום כל כך פומבי, המקשרת באורח כל כך מודגש בין ישראל והכסף שהיא "מוציאה" מארצות הברית, לא נראית הולמת מערכת של יחסי ברית הדוקים בין שתי מדינות. הנשיא טראמפ יודע היטב: א. שסוגיית הכסף שניתן לישראל משמשת כלי ניגוח מרכזי של מתנגדי ישראל בממשל. ב. שלהתנסחות כזאת, המקשרת בין יהודים וכסף יש, בהכרח, גם צליל אנטי-יהודי, גם אם הנשיא לא התכוון לכך. ג. חלק ניכר מן הסיוע האמריקני לישראל מוקדש לרכש של ישראל בארצות הברית. ד. שיתוף הפעולה האסטרטגי עם ישראל מעניק לארצות הברית נכסים אסטרטגיים רבי-חשיבות לביטחונה של ארצות הברית.

לנו נראה שדעתו של נתניהו לא הייתה נוחה מן המאמץ הרב שהממשל משקיע בהגעה להסכם עם איראן בסוגיית הגרעין. האיום האיראני על ישראל כבר איננו יכול להיחשב לאופציה הזויה ולא ריאלית כפי שהיה נראה עד למתקפת ה-7 באוקטובר 2023. במהלך המלחמה הותקפה ישראל קשות על ידי איראן באמצעות מאות טילים באליסטיים ששוגרו לעבר עריה ולעבר יעדים צבאיים שלה. עשרות מהם חדרו את מערך ההגנה האווירית של ישראל ושל המעצמות ונחתו בבסיס צבאי בדרום הארץ.

מעבר לכך, איראן היא זו שאחראית לשיגורים הרבים של טילים באליסטיים מתימן לעבר עריה המרכזיות של ישראל. יתר על כן, הנשיא התמקד בעיקר ביכולותיה הגרעיניות של איראן ולא אזכר את האיום הנובע ממערך הטילים הבאליסטיים שברשותה.

הנשיא גם לא טרח לציין את מערך הטרור חובק היבשות שאיראן מפעילה נגד ישראל, האחראי לפעולות טרור בתוך מדינת ישראל ונגד יעדים ישראלים מחוץ לגבולות המדינה. גם אחריותה המאסיבית של איראן למתקפת ה-7 באוקטובר 2023, כפי שקיבלה ביטוי לאחרונה בראיות שהציג שר הביטחון, ישראל כץ, לא קיבלה ביטוי הולם בהתבטאויותיו של הנשיא טראמפ.

במהלך דבריו חזר הנשיא והדגיש כי פניו להסדר בסוגיית הגרעין. ואולם, הוא הבהיר, אם לא יושג הסדר הוא יפעיל את עוצמתה הצבאית של ארצות הברית נגד איראן. אם השיחות תיכשלנה, הדגיש הנשיא בהזדמנות אחת, "נעשה את המובן מאליו" (the obvious). בתשובה לשאלה אחרת הוא הבהיר שאיראן תהיה ב"סכנה גדולה" (great danger) אם השיחות תיכשלנה, ובהתייחסות לשאלה אחרת אמר הנשיא כי אם לא יהיה הסדר "זה יהיה יום רע מאוד (a very bad day) עבור איראן".

בנסיבות הנוכחיות לא הייתה לנתניהו ברירה אלא להתיישר עם הקו שהנשיא מוביל באשר לפתיחת הדיאלוג עם איראן. אם ניתן לחסל את פרויקט הגרעין האיראני בדרכים דיפלומטיות, הוא הצהיר, זה טוב. ואולם, הדגיש נתניהו, הכוונה היא לדרך פעולה נחושה ואפקטיבית, מגוּבָה באיום צבאי אמין, כמו זו שבה חוסל פרויקט הגרעין בלוב.

קשה לנו להעריך אם דבריו של נתניהו מבטאים אמונה מצידו באשר ליכולותיו של טראמפ לחסל את פרויקט הגרעין האיראני ללא מלחמה. אפשרות סבירה יותר בעינינו היא שנתניהו אינו מעריך שאופציה כזו היא ריאלית, וגם אינו סבור שהיא משרתת באורח מיטבי את האינטרסים של מדינת ישראל. עם זאת, הוא אמר דברים אלה כדי לצאת ידי חובה ולתת לנשיא את "הכבוד המגיע לו" בגין תמיכתו המאסיבית בישראל.

מעבר לכך, להערכתנו, אין מקום להשוואה בין פרויקט הגרעין של לוב לזה של איראן. לוב, בראשות הנשיא קדאפי, אכן אימצה עמדות קיצוניות נגד ישראל, אולם היא לא מימשה אותן באורח מתוכנן ואינטנסיבי כפי שעשתה איראן. היא גם לא חשבה ליצור מערך של "טבעת אש" שאמור היה להוציא אל הפועל תוכנית ממשית להשמדת מדינת ישראל.

המסקנה המתבקשת מכך, ולהערכתנו זו גם עמדת ראש הממשלה, היא שחיסול פרויקט הגרעין האיראני, כדי שיהיה בעל אופי אפקטיבי ומרתיע "לדורות", חייב להתבצע באמצעות מתקפה מאסיבית של ישראל וארצות הברית על מתקני הגרעין של איראן, ואולי גם על נכסים כלכליים שלה, מתוך מטרה להביא להפלת המשטר הנוכחי.

אם מהלך כזה לא יקרה, יוכל המשטר האיראני "לכופף את ראשו" לאורך תקופת כהונתו של הנשיא טראמפ, להימנע מפעילות גרעינית "מנקרת עיניים". כל זאת, מתוך תקווה שנשיא אחר שיחליף אותו יהיה הרבה פחות נחוש ממנו לחסל את פרויקט הגרעין האיראני.

יתר על כן, לישראל ברור היטב שכדי שהסדר לחיסול פרויקט הגרעין האיראני "בדרכי שלום" יהיה אפקטיבי חייב שיהיה לו מנגנון פיקוח "מפלצתי". ידוע לכול שהאיראנים הם "אומנים" בתחום ההסחה, ההונאה והרמייה. איראן היא מדינה רחבת ידיים, שולט בה משטר דיקטטורי המטיל אימה על אזרחי המדינה; מתקניה הגרעיניים מפוזרים ברחבי המדינה, וחלקם מוגנים היטב בִּמְעָבָה האדמה. האם בנסיבות אלה ניתן ליצור פיקוח אמיתי שיבטיח את חיסול פרויקט הגרעין האיראני? להערכתנו נתניהו, ורבים בהנהגה בישראל, חוששים, ובצדק, שהתשובה לכך היא שלילית.

מעבר לכך, נתניהו חושש, להערכתנו, ובצדק, שכניסה לשיחות עם איראן תוביל לסחבת ממושכת שתמסמס את האופציה הצבאית. מעמדו האישי של נתניהו ויציבות ממשלתו מונחים בימים אלה על כף המאזניים. גם הנשיא טראמפ ניצב מול אתגרים פנימיים ובינלאומיים קשים.

כלל לא ברור אם השותפות הישראלית-אמריקנית, הנראית כיום אפשרות מעשית וריאלית, תהיה כזו בחודשים הקרובים. המסקנה המתבקשת היא שישראל חייבת לפעול על בסיס ההנחה שמה שניתן לעשות עכשיו ייתכן מאוד שלא ניתן יהיה לעשות בחודשים הקרובים. אנחנו נמצאים אולי בסיטואציה של "עכשיו או לעולם לא", וחלוף הזמן אינו משרת את האינטרסים של מדינת ישראל.

ולבסוף, גם "הצדק ההיסטורי" מחייב שאיראן תספוג מכה אנושה בגין פעילותה ארוכת השנים נגד מדינת ישראל, שהגיעה לשיאה במתקפת ה-7 באוקטובר 2023. מדינת ישראל חייבת למצות את הדין עם משטר שתכנן והוציא לפועל מהלכים צבאיים שנועדו להביא לחיסולה של מדינת ישראל "ראשית צמיחת גאולתנו". רק כך ניתן יהיה להרתיע גורמים עוינים נוספים באזור מפיתוח כלי נשק להשמדה המונית. הסדר דיפלומטי שיביא לחיסול פרויקט הגרעין האיראני אינו משרת את האינטרסים הלאומיים של מדינת ישראל בצורה האפקטיבית ביותר. הוא בוודאי לא ייצור ממד של הרתעה ארוכת שנים שישראל כה זקוקה לו בימים אלה.

סיכום ומסקנות

החלטתה של ארצות הברית לפתוח בדיאלוג אסטרטגי עם איראן סביב פעילותה הגרעינית מחייבת את מדינת ישראל לבחון את מגמת פניה של ארצות הברית. ככל שניתן להתרשם מדברי

הנשיא, ארצות הברית נחושה בעמדתה להביא לחיסול פעילותה הגרעינית של איראן; היא מעדיפה לעשות זאת בדרכי שלום; דרך פעולה זו, סבורה ארצות הברית, גם אם איננה נראית ריאלית כיום, חיונית מאוד לארצות הברית: רק היא תעניק לה לגיטימציה בינלאומית רחבה אם תחליט לפעול צבאית נגד איראן.

ישראל חייבת לפעול באורח אינטנסיבי כדי למנוע סחבת מתמשכת בדיונים להסדר. סחבת כזו עלולה להביא לנטרול יכולת הפעולה של ארצות הברית וישראל נגד הגרעין האיראני. חשוב מאוד להבטיח שישראל תהיה כל הזמן "עם האצבע על הדופק", כדי לבחון אם ארצות הברית אכן נחושה בדעתה לפעול צבאית נגד איראן אם וכאשר היא תיווכח: שאיראן אינה פועלת בתום לב, שהיא מתכוונת ליצור סחבת במשא ומתן או שהיא מתנגדת באורח נחרץ להסדר שיביא לחיסול פרויקט הגרעין שלה.

כידוע, ארצות הברית הציבה תאריך יעד להגעה להסדר, ככל הנראה לקראת סוף מאי 2025. ישראל חייבת לבחון האם אכן מדובר ב"תאריך סופי" או שזו "כוונה ערטילאית" וייתכן שניתן יהיה להאריך את מועד פקיעתו של האולטימטום האמריקני.

בכל מקרה, על ישראל להבהיר לממשל בצורה הידידותית ביותר המתחייבת מאופי היחסים בין שתי המדינות בימים אלה, שהיא: א. תבחן את מהלכיה בראש ובראשונה על פי האינטרסים הביטחוניים שלה. ב. מוכנה להעניק לארצות הברית טווח מוגבל של זמן להגעה להסדר ב"דרכי שלום". ג. מעדיפה לפעול נגד איראן בשיתוף פעולה עם הממשל. ד. ואולם, היא שומרת לעצמה את הזכות לפעול לבדה, אם לא תהיה לה ברירה אחרת.